

DE MADONNA VAN MOUSSAGES

In de zomer van 2017 bezocht ik het kerkje van Moussages om de zwarte madonna te zien. Ik was er met mijn vriendin C. door de bergen van de Cantal heen gereisd. Het beeld dateert uit de twaalfde eeuw en komt oorspronkelijk uit de kapel van Jailhac, maar staat nu in een kleine nis in de Romaanse kerk opgesteld. Ik verwachtte ontroering, maar door de opwinding van de reis, het verkeerd rijden, het zoeken, de warmte, was ik onrustig; ik liep doelgericht het kerkje binnen om het beeld te 'scoren' – dat ik links achterin de ruimte aantrof, boven ooghoogte, beschermd door een perspex plaat en veel kleiner dan ik me had voorgesteld. Ik zag de houten madonna in haar vroeg middeleeuwse frontale positie, de zetel waarop ze zat, de soepele plooiwal van haar gewaad; hoe haar puntige schoeisel onder haar rok uitpiepte en hoe ze haar handen beschermend om haar kind gevouwen hield. Ik zag haar gezicht dat volgens de beschrijvingen leek op de gezichten van de boerinnen van de Auvergne; haar bruine gelaatskleur die mysterieus leek in een middeleeuwse wereld van louter witte mensen, maar het resultaat bleek van oxidering van de verf. Ik zag sporen van vaalrode, blauwe en okergele tempera. Het Christuskind met zijn volwassen gelaat en bolle ogen, zat letterlijk en figuurlijk houterig op de schoot van zijn moeder. Ik zag hoe moeder en kind van achter en opzij omhuld werden door de kleine stenen nis, die zich aan de voorkant opende naar de ruimte waarin ik mij bevond. Ik nam plaats op een van de banken tegenover het houten beeld en wachtte.

In dit wachten, dat niet meer was niet meer was dan een zitten en zijn en kijken, liet ik mijn verwachtingen los. Ik wachtte op niets in het bijzonder. Waarschijnlijk heb ik mijn rugzak op de grond gezet, en langzaam de hitte van de middagzon achter me gelaten. Ik nam de atmosfeer van de ruimte in mij op en keek opnieuw naar het houten beeld tegenover mij in de stenen nis.

Het beeld had een zachte, stille aanwezigheid, die teweeg werd gebracht door de sobere eenvoud van de vorm. De vloeiende plooi van het gewaad, leek als een melodie mijn kijken te begeleiden. Het vaalblauw en vaalrood dat als een zweem over de houten vorm lag, gaf aan de concrete aanwezigheid ervan iets ijls, transparants. Het beeld maakte zich los van zijn in zichzelf besloten objectmatigheid; het mengde zich met het diffuse licht, met de haast vibrerende stilte van de plek. Het was of het de ruimte vulde met leven – terwijl de atmosfeer van de ruimte het beeld zelf tot leven bracht. Het beeld ademde en gaf adem aan de ruimte.

De madonna leek, in de verte turend, in gedachten verzonken. Naarmate ik langer keek, leek het kind op haar schoot te gaan wiebelen van ongeduld. Het beeld toonde mij een mengeling van levendigheid en stilte. De madonna keek mij aan. Ik werd van waarnemend subject, object van waarneming. Zij het, dat mijn ervaring van in de ruimte zijn en mijn geraaktheid door de aanwezigheid van het beeld, mij losmaakte uit een staat van passief bekeken-zijn. Het beeld keek naar mij zoals ik naar het beeld keek; het beeld liet mij toe zoals ik het beeld toeliet. Er was een intersubjectiviteit ontstaan. De ruimte tussen ons in, dankzij de eigenschappen van het beeld gevuld met een stille vitaliteit, was intieme ruimte geworden.

De Franse filosoof Francois Jullien beschrijft in zijn werk *Une seconde vie* (2017) de logica van de liefde. De gepassioneerde liefde, zoals die doorgaans beschreven wordt in de wereldliteratuur beweegt zich tussen *agape* en *eros*: het weggeven van onszelf en de drang de ander te bezitten. Deze liefde berust op het idee van toe-eigening; op het opheffen van de andersheid van de ander. Het is een liefde die zoekt naar bevrediging. Tegenover deze liefde die berust op een subject-objectrelatie, stelt Jullien de intimiteit. Hier heeft de logica van de subject-object relatie plaats gemaakt voor de ervaring van tussenruimte, die vrij is van ontologische eigenschappen, vrij van vormen en fixaties, en daarom pure vitaliteit in zich draagt. In deze tussenruimte kan de liefde zich volledig en telkens opnieuw ontplooiën. Dankzij deze tussenruimte kan de andersheid van de ander blijven bestaan en kunnen we de ander telkens opnieuw 'zien'. Er is respect: een wederkerigheid van zien en gezien worden. Deze liefde, zegt Jullien, is de ontmoeting van twee subjecten in de intimiteit van gedeelde aanwezigheid. Het is liefde als een existentiële ontvouwing van het leven.

Wat heeft dit met mijn ontmoeting met de madonna van Moussages te maken? In mijn willen - weten, kennen, begrijpen, analyseren, zien, ontroerd raken - maakte ik de madonna tot object van mijn verlangen. Ik wilde haar mij toe-eigenen, zodat ik haar kon toevoegen aan mijn lijstje 'ervaringen van middeleeuwse kunst'. Ze moest voldoen aan mijn beeld. Pas in het laten gaan van dit verlangen, het opgeven dus van mijn bezitsdrang, zag ik haar echt. Ik stelde me open voor haar en betrad de ruimte die zij voor mij opende. Het was een ruimte waarin intimiteit gepaard ging aan oneindigheid.

Zonder titel

Aan de wand van mijn atelier hangt, op ooghoogte, een werk uit 2015. Het heeft geen titel. Het bestaat uit een klein schap, waarop drie panelen staan van elk 20 x 20 x 0,4 cm. Ze zijn gemaakt van

mdf en linnen, waarop dunne lagen olieverf zijn aangebracht. De panelen staan tegen elkaar aan gestapeld en leunen tegen de muur. Het voorste paneel toont een transparant wit, geschilderd over een zwarte ondergrond. Van het middelste is slechts een dunne strook zwart te zien. De aanwezigheid van het achterste paneel laat zich raden door slechts een klein randje wit. Van de zijkant bekeken zijn de drie panelen duidelijk zichtbaar. Ze tonen zich als verticale lijnen: wit, zwart, wit. Het werk laat zich beschrijven als iets tussen tussen schilderij en object in. Schaduwen op de muur versterken de driedimensionaliteit van het beeld en laten het een relatie met de ruimte aangaan. Af en toe strijkt een baan zonlicht over het werk; het spel met het licht is bij het beeld gaan horen.

Hoewel het beeld ruim 800 jaar na de madonna van Moussages is ontstaan, appelleert het aan dezelfde kijkervaring. Het beeld manifesteert zich niet als voorstelling, als afbeelding van iets wat buiten het beeld bestaat, maar, net als de madonna, als aanwezigheid in de ruimte. Er is een wederkerigheid van zien en gezien worden; tussen de kijker en het beeld vult de ruimte zich met vitaliteit. Dankzij de eigenschappen van het werk, is de volle leegte ervaarbaar geworden als realiteit in het hier en nu.

De kracht van de middeleeuwse madonna en het kleine 21ste eeuwse werk, schuilt in hun vitale energie. Deze komt niet alleen voort uit de eigenschappen die zij als object bezitten, maar ook uit de interactie met de wereld die hen omringt. Het is een vitaliteit die gedragen wordt door de vorm maar niet in de vorm is opgesloten. Zij bestaat in de dynamiek tussen vorm en leegte en is ervaarbaar in

een waarnemen dat zich voor deze dynamiek openstelt. Dit waarnemen is een betreden van het gebied voorbij begripelijkheid en grijpbaarheid; het is een waarnemen dat zich bewogen heeft van vangen naar ontvankelijk zijn. Hier toont de werkelijkheid zich niet langer als optelsom van feiten en objecten maar als *a flow of different energies in a continuous interaction*. In deze interactie is de vitaliteit van de volle leegte ervaarbaar gemaakt. Jullien zou die beschrijven als het gebied van de liefde – of als bron van het leven zelf.

© Janet Meester, 2021